

LOKALHISTORIE OG STEDNAVNESTUDIUM.

Foredrag ved Dansk historisk Fællesforenings Repræsentantmøde 25 Maj. 1929.

Af GUNNAR KNUDSEN.

Den, der efter Evne søger at sætte sig ind i, hvad der kan oplyses om hans Egns ældre Historie, vil ikke kunne undgaa at komme til at arbejde med Stednavne. Det er ganske vist ikke de ældste Minder om Menneskets Færd, Arkæologien naar jo meget længere tilbage i Tiden, men det er i mange Tilfælde de ældste sproglige, eller om man vil, litterære Minder, vi har. Hvad Alderen angaar, gaar vore ældste Landsbynavne længere tilbage end til Runestenenes Tid.

Hvad kan der læres af Stednavnene? Jeg skal nævne nogle af de vigtigste Forhold.

Ved Studiet af de forskellige Typers Udbredelse kan man drage vidtrækkende Slutninger om Kultursammenhæng og trække Hovedlinierne op i vor Bebyggelses Historie.

Mange af Stednavnene er sammensatte med Personnavne; de yder derved paa en Maade Bidrag til Stedets Personhistorie.

Vigtigere i historisk Henseende er de *kulturhistoriske* Oplysninger, Navnene rummer. Saaledes Minder om hedensk Gude dyrkelse, Minder af kirkelig Art (Navne paa forsvundne Kapeller og Klostre, hellige Kilder), Minder om gammelt Landbrug og Fællesskabet (Marknavne, Forte og Fæled, Bystævne), Minder om gammelt Haandværk og andre Næringsveje, Minder om gamle Veje og Samfærdsel i ældre Tid (Broer, Vadesteder, Havne, Tingsteder og Handelspladser) og Minder om forsvundne Slotte, Gaarde og Møller (Navne paa Voldsteder, Tofter og Gaardsteder).

Ogsaa *naturhistoriske* Minder kan Stednavnene indeholde. Jeg nævner Minder om Fortids Plantevækst og Dyreliv (forsvundne

Skove; Dyr som Bæveren, Ulven og Bjørnen; det hævdes ganske vist fra geologisk Side, at Bjørnen ikke har levet vildt i Danmark i de sidste 3—4000 Aar, men de talrige Stednavne med Bjørn synes ikke at stemme hermed) og endvidere Minder om ældre Søer og Vandløb, der nu er forsvundne.

Der kunde anføres mange andre Forhold, men dette turde være de mest betydningsfulde. Ethvert Kulturforhold fra ældre Tid, der kan have stedlig Tilknytning, vil kunne forekomme i Forbindelse med Stednavne.

Om Stednavneundersøgelsens Metode skal jeg fatte mig i Korthed; det er almindelig kendt, at man maa søge at finde det enkelte Stednavns ægte, oprindelige Form, idet Erfaringen viser, at mange Navne i Tidens Løb er blevet noget ændrede, gerne i Overensstemmelse med Sprogets almindelige Udvikling, men ofte har de dog været Genstand for en stærkere Afslidning, undertiden ogsaa for bevidst Omdannelse. Ved Hjælp af Navnets ældre Skriveformer, i Forbindelse med Oplysning om Navnets ægte folkelige Udtale paa Stedet, der ofte kan have bevaret oprindelige Elementer, søger man ad filologisk Vej at fastslaa Navnets Grundform. Navnetolkningen bliver derfor nærmest en filologisk Opgave.

Spørgsmaalet er nu, om Historikeren, specielt Lokallhistorikeren, paa egen Haand kan drive disse Studier. Svaret maa blive bekræftende; der er mange Eksempler paa, at Historikere med Held har givet sig af med dem; jeg behøver her kun at nævne Johannes Steenstrup.

Desuden viser Erfaringen, at enhver Videnskab kan tilegnes ved Selvstudium, og Sprogvidenskabens danner ingen Undtagelse. Men et vist Fond af sproghistoriske Kundskaber er dog i alle Tilfælde nødvendigt for med Udbytte at drive Stednavnestudier. Dog er der mange, der ikke tager det saa nøje paa dette Punkt, og saa gaar det ikke sjælden galt.

Hermed skal jeg dog ikke rette nogen Bebrejdelse mod dem, der uden de fornødne Hjælpemidler og Kundskaber tumler med disse Opgaver; Stednavne vækker som bekendt altid Spørgsmaal, og disse Spørgsmaal paatrænger sig Bevidstheden hos ethvert

tænkende Menneske. Det har de alle Dage gjort. Selv i Middelalderens Klostre tumlede man med Problemerne. Naar Munkene i Øm oversatte dette Navn ved *Cara Insula* (den kære, »ømme« Ø), var det et Udslag af en Forstaaelsestrang, ligesom naar de sjællandske Munke drillede hverandre paa latinske Vers:

Sora decora quidem, melior tamen altera silva
Nec tamen his cedit vilior iste locus.

(Vel er Sorø smuk, bedre er dog »den anden Skov«, d. v. s. Antvorskov. Tilbage for disse staar dog ikke hint »ringere Sted«, d. v. s. Ringsted). Ogsaa hos Saxo og Ælnoth finder vi Eksempler. Jo mindre Forudsætninger, der er til Stede i det enkelte Tilfælde, des ringere er Udsigten til Opnaaelse af et godt Resultat. Men da der foruden sproglige Kundskaber tillige kræves historiske, topografiske, undertiden endogsaa naturhistoriske Kundskaber for at kunne tolke Stednavne, og dertil naturligvis et vist Fond af Logik, den sunde Fornuft, kan undertiden Overflødighed af den ene Egenskab bøde paa Mangel af den anden, og rigtige Resultater alligevel naas, selv om de sproglige Kundskaber er lidt tynde. Dog gælder det, at Logikken, hvor nødvendig den end er, aldrig kan klare Sagen alene, lige saa lidt som paa andre videnskabelige Omraader. Den maa have et vist Indhold; Formen er ikke nok. Men det er for Resten noget, man ikke sjælden overser.

Mange Lokalhistorikere giver sig ufortrødent i Lag med Spørgsmaalet, sætter sig ind i den foreliggende Stednavnelitteratur og bygger videre herpaa, idet de efter bedste Skøn udnytter det foreliggende Materiale. Tit vil de naturligvis i Litteraturen finde de Oplysninger, de har Brug for, men det er dog sjældent, at de faar direkte Svar paa alle deres Spørgsmaal, dertil er Litteraturen endnu for sparsom; alt for mange Navne og Omraader henligger endnu ubehandlede. Men bygger de blot videre paa det foreliggende Grundlag og udviser fornøden Skønsomhed og Forsigtighed, kan de som Regel nok naa lidt længere paa egen Haand.

Erfaringen viser dog, at der ikke altid udvises fornødent

Maadehold. Ganske vist er det ikke saa hyppigt, at de forfejlede Produkter, der bliver Resultater af de mangelfulde Behandlinger, naar frem i Trykken, men det er aabenbart fordi vore Amtsaarbøger som Regel er meget kritiske; jeg har selv undertiden faaet forelagt saadanne Arbejder til Bedømmelse; der har været Ting imellem, som jeg ikke, hvor gerne jeg end vilde, kunde anbefale til Optagelse; de værste Artikler har jeg rimeligvis aldrig faaet forelagt; dem har Aarbogsredaktionerne sikkert ombragt i Stilhed.

Ved enkelte Lejligheder har jeg maattet skrive Imødegaaelser, saaledes naar jeg personlig er blevet angrebet, f. Eks. i Fortid og Nutid mod Sagfører Peder Eeg og i Laaland-Falsters Aarvog 1928 mod Pastor V. C. Frederiksen, men at imødegaa alt hvad der fremkommer af mere tvivlsomt Stof overstiger dog Enkeltmands Kræfter. Det er desuden et utaknemligt Arbejde at øve Kritik, det er bedre at vejlede, og det har altid været mig en Glæde, naar jeg i min Egenskab af Sekretær ved Stednavneudvalget har kunnet bistaa de Lokalhistorikere, som under deres Studier søger Oplysninger hos Udvalget.

Jeg skal derefter anføre enkelte typiske Eksempler paa uheldig Metode.

En jysk Gaardmand, der med særlig Interesse har studeret sin Hjemstavns Historie, er derigennem kommet ind paa Stednavnestudier, som han har drevet i stor Udstrækning og meget grundigt, idet han har søgt at sætte sig ind i al den foreliggende Litteratur. Han sendte mig nylig til Gennemsyn et Arbejde, hvori han gjorde Rede for, hvad Endelsen *-løse* betyder. Spørgsmaalet var behandlet paa alle mulige Maader, betragtet under topografisk, filologisk, arkæologisk og historisk Synsvinkel. Resultatet, han kom til, var, at Løserne var Hømagasiner. Han gik ud fra det jyske Udsagnsord *løse*, som foruden »læse« tillige betyder »samle«. Altsaa maatte *-løse* være et Sted, hvor man samler noget. Efter Beliggenheden kunde det meget godt passe, at det var Steder, hvor man samlede Hø; der var altid Enge i Nærheden. Men nu ligger ikke alle løse-Byerne i Jylland, hvor man siger *løse* i Stedet for *løse*. Adskillig flere ligger paa Øerne og

i Sverige, hvor denne Forklaring ikke lader sig anvende. Det er altid farligt at ville forklare ældgamle Stednavne ud fra Nutidens Dialektudtale, den kan nemlig skyldes en senere Udvikling, og særlig uheldigt er det, naar man ikke har Øje for de Konsekvenser, Forklaringen medfører.

En anonym Forfatter skrev for nylig en længere Artikel i Sorø Amtstidende om Stednavnene *Niløse* og *Tersløse*, som han udledte af Gudenavnene *Njord* og *Tyr*. Egentlig passede kun Forbogsstaverne; det øvrige gik han meget let hen over. Jeg følte mig derfor foranlediget til at sende Bladet en kort Imødegaaelse. Man støder ofte paa en Tendens til at ville finde Gudenavne i vore Stednavne; mange gaar paa dette Omraade langt videre end Materialet kan tillade.

I Vendsyssels Aarbøger for 1919—21 har Lærer S. C. *Sortfeldt* skrevet en Række Studier over Stednavne i Vendsyssel. De indeholder mange gode og rigtige Iagttagelser, men har den Fejl, at Forfatteren kender for lidt til det historiske Navnemateriale og i for høj Grad har benyttet oldnordiske Ordbøger uden at være klar over, at mange Ord i Oldnordisk har været forskellige i Form og Betydning fra de tilsvarende i gammel Dansk.

Han tolker *Raabjærg* af oldn. *rá* »Afkrog, Hjørne«. Det er galt, fordi oldn. *rá* er samme Ord som dansk *Vraa*; i Oldn. er *r* faldet bort foran *r*; paa samme Maade hedder det *Vrist* paa Dansk, men *rist* paa Oldnordisk. *Romholt* tolker han som Dativ af samme Ord. Mange andre er gaaet i Vandet paa dette oldnordiske *rá*; jeg kan saaledes nævne afd. Evald Tang Kristensen, der har det samme i Vejle Bys Historie.

Byrholt udleder han af oldn. *byr* »Gaard«. Paa samme Maade opfatter han *Børglum*. Men han overser, at *r* er et gammelt Nominativmærke, der tidlig er svundet i Dansk, hvor Ordet hedder *By*.

Kartoft skal komme af oldn. *kjarr* »Kær«. Men dette hedder virkelig *Kær* paa Dansk og ikke *Kar*.

Trankjær mener han skulde komme af oldn. *drafn* »Bølge eller bølgeformet Terræn«. Han har vel iagttaget, at oldn. *t* i visse

Stillinger kan svare til dansk *d*, men det omvendte finder ikke Sted. Oldn. *drafn* vilde paa Dansk hedde *Drawn*, om det fandtes.

Dyrheden vil han udlede af isl. *dyr* »Ræv«. Men paa Dansk har *Dyr* jo ikke denne Betydning; ved *Dyr* forstaar vi »stort Vildt«.

Rent meningsløst bliver det, naar *Gærum* (1350 Gedrum) sættes i Forbindelse med oldn. *hreyrr* »Rør, Stensætning«, og naar *Staa* (1454 Stade) afledes af oldn. *steig* »stige«, sigtende til den høje Beliggenhed. Oldn. *steig* er endda Datid af Udsagnsordet *stiga* »stige«, og Datidsformerne indgaar ikke i Stednavne; *Liggeplads* kunde man for Eksempel nok anvende som Stednavn, men *Laaplads* vilde man ikke kunne bruge.

Hovedfejlen ved alle disse Tolkninger er som allerede antydet en kritikløs Benyttelse af Oldnordisk.

F. Rasmussen har skrevet om Vends Herreds Stednavne, oprindelig i Middelfart Venstreblad, men senere er det udkommet som særlig Bog. Han er godt klar over Metoden, idet han gør sig Umage for at finde Navnenes ældste Former og deres nuværende Udtale, som han omhyggeligt meddeler, og mange af hans Resultater er derfor ogsaa rigtige. Men ofte slutter han galt, ledet af en Trang til Sammenstilling, der fører til, at han bringer vidt forskellige Ting sammen under een Rubrik. Jeg skal anføre nogle Eksempler.

»Navnene paa *Kjørup* og *Kjødstrup* er antagelig af samme Rod. *Kjørup* er da den ældste, og fra et Tidsrum, da Ejeformsendelsen s ikke endnu var kommen i Brug. Der er her i Landet 2 *Kjørup*, 1 *Kjøstrup*, 3 *Korup*, 2 *Korrup*, 2 *Kornerup*, 1 *Kortrup*, 1 *Korterup*. *Korup* i *Trøstrup* S. kaldes 1389 for *Korndrup*, og 1413 for *Kordrup*. *Køring* har været Efternavn paa *Falster* og i Danmarks Breve (d. v. s. Repertorium) findes følgende Navne: 1351 *Jens Korne*, 1381 *Olawus Niclæssun Korrebonde*, 1390 *Yvarus Korning*, 1938(!) *Birge Kørningh*, 1400 *Jæppæ* og *Palnæ Kyrth*, 1434 *Kørninge Kedelson*. . . . 1435 nævnes en *Korrægardh* i *Malmøe*. Naar vi nu blot vidste, hvad der er gaaet for sig i denne Gaard? Var det en *Vognmandsgaard*? Thi *Køring* er jo noget, der gaar rundt. Eller var det en *Møllegaard*, og

Kører eller Kørning et andet og tidligere Navn for en Møller. Landmændene bruger at lade det aftærskede Byg gaa en Gang til gennem Tærskværket for at faa den sidste Stak slaaet af, det kaldes at kjørne. Ved vort Kjøstrup har der til vore Dage været en Vandmølle, og ved Kjørup, der ligger ved en Slugt med et Aaløb igennem, blev for en Snes Aar siden nede ved Aaen opgravet et mindre Møllehjul. At Kjørup i Middelalderen har været en Møllegaard, er ogsaa den eneste tænkelige Forklaring paa, at denne enlige Gaard netop er lagt paa dette Sted«.

Hertil skal kun bemærkes, at Ejeformsendelsen *s* har eksisteret lige fra de ældste Tider. En anden Sag er, at den senere har fortrængt de andre Ejeformsendelser i Dansk. De mange sammenstillede Stednavne og Personnavne udgør en mekanisk Blanding af forskelligartede Bestanddele, men det vil ikke lønne sig i denne Forbindelse at give sig til at analysere den. At *Kører* skulde betyde »Møller«, er der ingen Sandsynlighed for, og Udsagnsordet *korne* hænger ikke sammen med *køre*, men derimod med *Korn*.

Om *Middelfart* hedder det: »Navnet bliver som Regel forklaret saaledes, at det skal betyde det mellemste Overfartssted over Sundet, det kan dog ogsaa kort og godt udsige, at her er Faren (Færgen), der forener »mæler« Fyn med Jylland. Den Snor, Plovkarlen trækker mellem de to Hestes Bidsler, og som bevirker, at Hestene maa følge hinandens Bevægelser, kalder han en Mæletømme, og Ordet kendes ogsaa fra at formæle og fra at mægle, hvor det har samme Betydning »at forene«.

De anførte Eksempler hører slet ikke sammen; *Mæletømme* kommer ganske sikkert af *Mile* »Bidsel«; *formæle* og *mægle* er indbyrdes forskellige Ord. Og det værste ved det hele er, at ingen af dem kan stemme med den gamle danske Form af Stednavnet, *Mæthæljar*.

Forfatterens uheldige Trang til Sammenstillinger kulminerer, naar han finder det oldnordiske Ord *skipt* »Deling« i en Række Navne som *Skydebjærg*, *Skidne Mae*, *Skidenaas*, *Skejbyes Eng*, *Skyekjær* og *Skinshøj*. Jeg vover den Paastand, at det ikke indgaar i et eneste af dem.

Ligesom han ved Middelfart søger at komme uden om den gængse Fortolkning, er han heller ikke tilfreds med at forklare *Gamborg* som »Gamleborg«; *Gaml-* skal være en Omlydning (dette Udtryk bruger han) af *Kuml* »Gravmæle«, og det ganske klare Navn *Bogelund* tolkes af oldn. *beygja* »bøje« og *Long* »Mose«. En original Opfattelse kan være af stor Værdi, men saa maa den vel at mærke bæres af et reelt Grundlag. Dog vil jeg tilraade alle begyndende Forskere hellere at bygge videre paa de allerede anerkendte Resultater end at erstatte dem med en Række nye, originale Paafund.

Hvorledes skal nu Lokalhistorikeren stille sig til Stednavnespørgsmaalet? Fremfor alt bør han ikke lade sig skræmme af de Uheld, der har ramt tidligere Forskere, men drage Lære af dem og søge at undgaa de Fejl, de har begaaet.

Men det vil sikkert være paa sin Plads at gøre sig klart, hvilke Vanskeligheder der er at overvinde. Som jeg flere Gange har fremhævet, maa man sætte sig godt ind i Sagen ved at studere den foreliggende Faglitteratur og tilegne sig Metoden. Det næste Skridt er Tilvejebringelsen af *Materialet*. Grundlaget for Studiet af vore Landsbynavne er i første Række Navnenes middelalderlige Former. De findes spredt i middelalderlige Breve (Diplomer) og Jordebøger, Nekrologier, Gavebøger, Annaler m. m.; skal en Forsker være sikker paa at finde alle gamle Former af et Stednavn, maa han gennemgaa hele dette Stof, hvilket vil betyde flere Aars Arbejde. Og det er endda paa en Maade ganske overflødigt Arbejde, for det er allerede gjort af Stednavneudvalget, der har gennemgaaet hele Stoffet systematisk og har hvert enkelt Navn udskrevet og stedfæstet. Ganske vist er det ikke offentlig tilgængeligt, og da Udvalget selv har Planer om at udgive det, kan der kun i begrænset Omfang gives Adgang til at benytte det, men Udvalget stiller sig altid imødekommende, naar det gælder Oplysninger om enkelte Navne. Efter at *Materialet* er tilvejebragt, kommer Spørgsmaalet om *Behandlingen*. Det er det vanskeligste, og kræver som tidligere omtalt et vist Kendskab til Sprogets almindelige Historie, om man skal bevæge sig

udenfor de allerede betraadte Veje. Og mange Navne er saa gaadefulde, at heller ikke Filologerne med Sikkerhed kan udsige noget om deres Betydning, og jeg tvivler meget stærkt paa, at det, selv om Videnskaben gør aldrig saa stærke Fremskridt, nogensinde skulde blive muligt at naa saa vidt, at man kan sige, at ethvert Stednavn kan tolkes.

Vanskelighederne er størst ved de ældre Stednavne, særlig de gamle Landsbynavne. Sagen bliver en ganske anden, naar man kommer til Navne, der er af nyere Oprindelse. Her ligger en vid Arbejdsmark aaben, hvor ogsaa Ikke-Filologer kan være med.

Medens hvert Sogn kun indeholder ganske faa Landsbyer, findes der mange Gange flere mindre Stednavne af forskellig Art, Navne paa Enkeltheboelser, paa Marker, Enge, Bakker, Dale, Veje, Vandløb, Moser, Kilder, Skove, enkelte Stene og Træer o. s. v. Disse mindre Stednavne kendes i meget stort Antal; ved de Optegnelser, der i de sidste 7 Aar er foretaget for Stednavneudvalget ved stedlig Bistand, er der gennemsnitlig optegnet 100 saadanne Stednavne i hvert Sogn, i enkelte større Sogne endog over 600. Og det er i det væsentlige kun hvad der endnu erindres paa Stedet. Tager man Arkivstoffet til Hjælp, særlig Markbogen fra ca. 1682 i Matrikulsarkivet, i Forbindelse med Kort fra Udskeftningstiden, gamle Skøder, Jordebøger o. lign., vil der kunne findes meget mere frem af denne Art. Ganske vist findes der ogsaa mellem Natur- og Marknavne en Del ældgammelt Stof, der kan frembyde betydelige Vanskeligheder, men som Helhed er disse Navne yngre, og en Mængde af dem lader sig tolke ud fra Kendskab til Egnens Folkemaal og Fortrolighed med ældre Tidens Kulturhistorie, herunder særlig Kendskab til gamle Landbrugsforhold; de trækker ikke saa store Veksler paa den særlige sproghistoriske Viden, selv om der naturligvis stadig vil være Tilfælde, hvor Filologien maa træde til.

Men i Natur- og Marknavnene findes dog ganske afgjort et Stof, hvor Lokalhistorikeren vil kunne yde en meget værdifuld Indsats. Kortlægningen af disse Navne er Hjemstavnsens Geografi. Lokalhistorikeren har Lejlighed til mere intensivt at sætte sig

ind i det enkelte Steds Historie, han har Adgang til at undersøge den stedlige Tradition, der ved yngre Navne ofte kan bringe den rette Forklaring. Han kan vinde et dybere Kendskab til Egnens Folkemaal end det, Filologen kan opnaa ved Hjælp af foreliggende Ordbøger og Dialektbeskrivelser og derigennem forklare adskilligt, der ellers vil være Gaader for Filologen. Han har Lejlighed til at erhverve sig en mere indgaaende Kendskab til Stedets Topografi og til derigennem at skønne over, i hvilken Grad de stedlige Naturforhold kan have spillet ind ved Navnets Opstaaen. Et saadant Stedkendskab er værdifuldere end det, en Stednavneforsker kan opnaa gennem Undersøgelser paa et Generalstabskort. Ganske vist ser man ofte, at den særlig stedkendte er tilbøjelig til at lægge for megen Vægt paa saadanne Forhold, hæfte sig ved mindre karakteristiske Ejendommeligheder og derved tabe Overblikket over Spørgsmaalet i sin Helhed. Men det skader jo aldrig, at alle Momenter bliver draget frem.

Hvilket Udbytte i lokalhistorisk Henseende kan der vindes gennem et Studium af Natur- og Marknavne? For at kunne give et mere præcist Svar herpaa har jeg taget en Stikprøve fra Samsø Stednavne, der foreligger udgivet i Stednavneudvalgets Udgave, og hvor alle Navne findes behandlede.

Selve *Naturnavnene* indeholder for en stor Del naturbeskrivende Ord, der henviser til Stedets Naturforhold og derfor har Gyldighed den Dag i Dag, men adskillige Navne paa *-sø* og *-mose*, *-kær* o. lign. bæres nu af Steder, der i vor Tid er Ager og Eng, hvor Udgrøftning eller Tørlægning har fundet Sted, de minder altsaa om tidligere Naturforhold; dem skal jeg ikke her gaa nærmere ind paa.

Skovnavne indeholder ofte Navne paa Træsorter og minder derfor om Bevoksningen; vi finder *Bøg*, *Eg*, *El*, *Birk*, *Lind*, *Ask*, *Elm*, *Asp*, *Hassel*, *Hylde*, *Pil*, *Vier*, *Abild*, *Røn*, *Torn* og *Ris*, men ikke noget Spor af nogen Slags Naaletræ. Mange af disse Navne findes paa Steder, hvor der ikke længer er Skov eller Bevoksning.

Plante- og Dyrenavne findes meget hyppigt og kan være af naturhistorisk Interesse, navnlig om de paagældende Arter er

forsvundne fra Stedet. *Bassebjærg* synes at minde om æ. da. *Basse* »Vildsvin«, *Bjornedam* om Bjørnen, *Ørneknøs* om Ørnen, *Odderballe* om Odderen. Lokalhistorikeren vil tit have Udbytte af at undersøge, om Stedernes Naturforhold er saadanne, at de stemmer med Planternes Vækstforhold eller Dyrenes Levevis, eller om det kan være berettiget at slutte, at Naturforholdene har ændret sig. Stednavnene viser, saavidt jeg kan se, ikke noget om, at der har været Ulve paa Samsø, men det kan jo skyldes en Tilfældighed.

Agerbrug og Landboforhold i gammel Tid er der en Mængde Minder om, særlig i Marknavnene. Vi finder Minder om alle de dyrkede Kulturer og Kornsorter; meget hyppige er Navne med *Ærter*, *Bønner*, *Hør*, *Hamp* og *Boghvede*. *Ærtebjærg* findes mange Steder; maaske *Ærterne* særlig har været dyrkede paa Bakkerne. Men der findes ogsaa Jorder, hvor ingen Kulturer kunde trives, som *Svelteholm* og *Sorrigfuld Toft*.

Alle vore kendte Husdyr optræder; de har ofte haft deres særlige Indhegninger at gaa i: *Kalbehave*, *Lammeløkke*, *Hestehave*, *Kologgen*, *Rymplingløkke*; der nævnes ogsaa *Driften*, *Fælleden*, *Forten*, *Folden*, *Svinefjæll*, *Fædriften* og andre. Om Hyrden, som har passet Kreaturerne, minder Navnet *Hyrdelejr*. Flere Steder findes *Tyrejord* og *Ornejord* udlagt til Underhold for disse Avlsdyr. Mange Navne vidner om Svinene, der i gamle Dage gik frit omkring i Skov og paa Mark.

Til Fællesskabets Tid føres vi hen med Navne som *Grandehøj*, Stedet hvor Bymændene samledes til Forhandling, *Almind*, *Fællesmose* og *Fællesjord*. Samlingspladser finder vi ogsaa i *Tinghøj*, hvor Øens Ting afholdtes, i *Dansebjærg* og *Dansholm*, hvor Dansefesterne foregik i fri Natur. Om de indhegnede Vange erindres vi ved Navnene paa Leddene: *Ledager*, *Vangeled*, *Ledspjæld* og *Skimmellaage*.

Ældre Tidens huslige Sysler finder ogsaa Udtryk: *Blegdam*, *Lovkilde* (af *Lov*, »Vand til Brygning«), *Bagetruget* og *Ølkarret*. Haandværkere nævnes der ikke saa mange af, vistnok kun *Mølleren*, *Smeden*, *Skræderen*, *Skomageren* (*Suderen*,

Skusteren) og *Fiskeren*. Men paa en Ø som Samsø har der vel heller ikke været saa mange Slags Haandværkere.

Dette kan sikkert være tilstrækkeligt til at vise lidt om Stednavnestoffets kulturhistoriske Indhold.

Skal vi til sidst trække Linjerne lidt skarpere op, vil Stednavneproblemet forme sig omtrent paa følgende Maade.

Stednavneforskningens Resultater er af Betydning for de lokalhistoriske Forskning, men Forskningen kan, i hvert Fald ikke for de ældre Stednavne, Landsbynavnenes, Vedkommende drives med tilstrækkeligt Udbytte uden særlige Forkundskaber, hvorimod det vil være muligt at udrette mere paa Natur- og Marknavnenes, Gaard- og Husnavnenes Omraade.

Stednavneforskningen er et Omraade, hvor det paa Grund af Materialets Omfang og Vanskelighederne ved det Tilvejebringelse er næsten umuligt for Enkeltmand at udrette tilstrækkeligt. Et Hundrede Forskere, der arbejder hver for sig, vil næppe naa saa langt som ti, der arbejder i Fællesskab efter bestemte Planer. Stednavneforskningen er derfor et Omraade, der egner sig for kollektivt Arbejde, Andelsvirksomhed, om man vil, og paa denne Maade er den ogsaa blevet organiseret i mange Lande. Herhjemme er Sagen taget op i 1910 ved Nedsættelsen af Stednavneudvalget, der har iværksat omfattende Indsamlinger af Materiale og paabegyndt Udgivelsen i bearbejdet Stand; i 1922 udkom *Samsøs Stednavne*, i Aar udsendes *Frederiksborg Amts Stednavne*, der efter Overenskomst med Historisk Samfund for Frederiksborg Amt tillige leveres dets Medlemmer som Aarbog; til Udgivelse forberedes *Sønderjyllands Stednavne*. Efterhaanden skulde lignende Udgaver af de øvrige Landsdeles Stednavne kunne udgives, men det vil tage mange Aar.

Foruden Navnesamlinger fra hele det nuværende Danmark besidder Udvalget ogsaa Samlinger fra Skaane, Halland og Blekinge samt Sydslesvig, og en Afdeling med Navne fra Danelagen og Normandiet er grundlagt i 1928. Til Udvalget er knyttet flere Filologer og Historikere, som er specielt uddannede gennem længere Tids Virksomhed ved Udvalget. Indsamlingen af Navne-

stof foregaar dog i meget stort Omfang med Bistand af stedlige Meddelere. Over 1200 Indsamlere har i de sidste 7 Aar arbejdet for Udvalget og indsendt Optegnelser fra mere end 1000 Sogne, fra de fleste større Skovdistrikter og fra mange af vore større Farvande, men endnu er der betydelige ubehandlede Omraader tilbage. Der er Brug for Producenter i Andelsvirksomheden. Jeg har stærkt anbefalet Lokallhistorikerne Natur- og Marknavnene som Studieæmne og haaber, at de i nogen Grad vil tage Virksomheden op, saaledes at efterhaanden ogsaa de Egne, hvor der ikke hidtil er blevet udrettet noget, kan blive draget ind i Undersøgelserne, til Supplering af det allerede udførte Arbejde. Naturligvis vil Stednavneudvalget sætte stor Pris paa at blive delagtig i Resultaterne, f. Eks. ved at erholde en Afskrift af det indsamlede Materiale, men det staar Indsamleren frit for selv at benytte det i sine lokallhistoriske Studier og at udgive Afhandlinger om det. Udvalget er til enhver Tid til Rede med Vejledning i Optegnelsen, og udleverer gratis Sognekort til dette Brug. Som Eksempler paa gode Afhandlinger, der er fremkommet i Forbindelse med Optegnelser for Stednavneudvalget, skal nævnes: *Aug. F. Schmidt, Skanderup Sogns Stednavne*, i Aar bog for Ribe Amt, og *A. Kjolbye, Lødderup Sogns Stednavne*, i Historisk Aar bog for Mors. Saadanne Artikler burde Amtsaarbøgerne bringe mange flere af, for der er i Virkeligheden en ganske overordentlig stor Interesse for disse Spørgsmaal blandt Samfundenes Medlemmer. Artiklerne bør skrives af dem, der personlig har foretaget Indsamlingen og er indlevede i de stedlige Forhold og fortrolige med den stedlige Tradition. Naturligvis er det ikke min Mening, at Aarbøgerne skal fyldes med Stednavneafhandlinger; der er jo mange andre Ting, der skal have Plads. Men efter at have set de ca. 1200 Indberetninger, der allerede foreligger, er jeg klar over de Muligheder, Sagen rummer, og anbefaler Redaktionerne at overveje den med Velvilje, og opmuntre Lokallhistorikerne til at tage den op.